

BEVEZETÉS

A SZELLEMTAN TANULMÁNYOZÁSÁBA.

I.

A nyelv szabatosága megkívánja, hogy az új dolgokra új szókat alkalmazzunk, mert csak így kerülhetjük ki azokat a zavarokat, amiket egy szónak sokféle értelemben való használása okoz. Szorosan meghatározott értelemben használjuk ezt a három szót: „spirituális“, „spiritualista“ és „spiritualizmus“, mert csak szaporitanók a különben is sok kétértelmű szót, ha ezek helyett a szellemek tanában másokat akarnánk használni. Valójában a spiritualizmus a materializmus ellentéte. Mindenki spiritualista, aki hiszi, hogy lényé az anyagon kívül másból is áll; de ebből még nem következik, hogy az illető egyuttal hisz szellemek létezésében, vagy azoknak a látható világgal való érintkezésében is. Ha valaki ez utóbbiakat is hiszi, akkor mi a „spirituális“ és „spiritulista“ szók helyett a „spiritista“ és a „spiritizmus“ szókat használjuk. Ezek a szó eredetére és így az eredeti értelemre emlékeztetnek, s épen ezért az az előnyük, hogy teljesen világosak, míg a „spiritualizmus“ szónak meghagyják a maga jelentését. Mi tehát azt mondjuk, hogy a szellemtannak, vagyis a spiritizmusnak az az alapelve, hogy az anyagi világ érintkezhetik a szellemekkel, vagyis a láthatatlan világ lényei-vel. A spiritizmus hívei tehát a „spiritisták“.

A „Szellemek Könyve“ különösen a spiritista tanal foglalkozik; általánosságban azonban csatlakozik a spiritualista tanhoz, mely utóbbinak egyik változatát képezi. Ez tehát az oka annak, hogy a könyv fején a „Spirituális bölcsészet“ cím is olvasható.

II.

Fontos továbbá egyetértenünk a lélek szó jelentését illetőleg is, mert ez a kulcsa minden erkölcsi tanak és sok ellentétes nézetnek az oka. A hiba pedig abban rejlik, hogy nincsen szigoruan meghatározott nézetünk ennek értelmére vonatkozólag. A lélek természetét illető nézeteltérések onnan erednek, hogy mindenki más-más értelemben használja a lélek szót. Sok vitának elejét vehetné olyan tökéletes nyelv, melyben minden fogalom kifejezésére saját külön szó szolgálna, ha minden dolognak saját szava volna, és így az egész világ megérthetné egymást.

Némelyek szerint a lélek a szerves anyagi életnek principiuma, melynek saját önálló léte nincsen és az étellel együtt megszűnik lenni. Ez a tiszta materializmus. Ez az értelmezés épen annyi, mintha azt mondanák a materialisták valamely hangot nem adó, eltörött hangszerre, hogy nincs lelke. Ily felfogás szerint a lélek csupán hatás volna és nem ok.

Mások azt gondolják, hogy a lélek az általánosan működő értelem principiuma, melyből mindenki magába fölvesz egy-egy részt. Szerintük az egész mindenségnek csupán egy lelke volna, mely szikrákat osztogat a különböző értelmes lényeknek az ő egész életük tartamára, haláluk után pedig minden szikra visszatér a közös forrásba, ahol beleolvad a mindenségbe, amint visszatérnek a patakok és a folyamok a tengerbe, ahonnan származtak. Ez a nézet abban tér el az előbbitől, hogy szerinte bennünk az anyagon kívül más is van és a halálunk után is marad valami; ez a valami azonban csaknem annyi, mintha sem maradna meg belőlünk, mert ha nem maradna meg az egyéniségünk, nem bírnánk többet tudomással önmagunkról. Ebben az értelemben az általános lélek Isten volna, és minden lény egy része az istenségnek. Ez tehát a panteizmusnak egy neme.

Végül ismét mások felfogása szerint a lélek az anyagtól teljesen különálló, független erkölcsi lény, ki a halál után is megőrzi egyéniségét. Tagadhatatlanul

ez a felfogás a legáltalánosabb, mert a művelődés bármely fokán álló minden népnek, a tanítástól független, ösztönszerű hitében megtaláljuk ilyen vagy olyan név alatt annak a lénynek fogalmát, mely túléli a testet. Ez a tan, mely szerint a lélek az ok, nem pedig a hatás, a spiritualisták tana.

Nem vitatkozva ezeknek a nézeteknek az értéke felett és csupán nyelvi szempontból tekintve a dolgot, azt fogjuk mondani, hogy a lélek szónak ez a háromféle használata három külön fogalmat rejt magában, amely fogalmak mindenkét külön-külön szóval kellene kifejeznünk. Ennek a szónak tehát hármias jelentése van és igaz mindenik a maga szempontjából; a hiba csak a nyelvben rejlik, mert nincs benne a három fogalom kifejezésére három külön szó. Minden többértelműséget kikerülendő, a lélek szót csakis a három fogalom egyikére kellene használnunk. Mellékes az, hogy melyikére a háromnak; fődolog, hogy megértsük egymást. Ez megegyezés dolga. Mi a legcélszerűbbnek tartjuk, ha a legáltalánosabb értelemben használjuk; ezért azt az anyag nélkül való egyéni lényt nevezzük léleknek, mely bennünk székel és testünket túléli. Ha pedig nem volna ilyen lény, és ez képzeletünk teremtménye volna, akkor is szükségünk volna olyan kifejezésre, hogy megjelölhessük.

A másik két fogalom megjelölésére szükséges külön-külön szó hiányában:

életerőnek nevezzük az anyagi és szerves életnek bármely forrásból eredő principiumát, amely megvan minden élő lényben a növénytől egészen az emberig. Mivel pedig gondolkodási képesség nélkül is lehet élet, azért az életerő teljesen különálló és független valami. Az élet szó magában nem fejezné ki ugyanezt a fogalmat. Némelyek szerint az életerő az anyagnak tulajdona, vagyis oly hatás, mely akkor mutatkozik, mikor az anyag bizonyos adott körülmények között van. Mások szerint pedig — és ez a legáltalánosabb fogalom — az életerő mindenfelé kiterjedt, különleges fluid (hig anyag), amelyből minden lény úgy merít és

azonosít a maga részére valamit életében, amint látjuk, hogy a szilárd testek hogyan nyelik el a fényt. Az életfluid volna tehát az, ami bizonyos felfogás szerint nem volna más, mint állati villamos fluid, melyet de le je s á r a m n a k vagy i d e g á r a m n a k stb.-nek is neveznek.

Bármint legyen is, tény, amit elvitatni nem lehet, mert megfigyelés eredménye, hogy a szerves lényekben olyan rejtett erő van, mely az élet tüneményét idézi elő, amíg megvan ez az erő; továbbá, hogy minden szerves lénynek van anyagi élete és az független az értelemtől meg a gondolkodó képességtől, az értelem és a gondolkodás pedig csupán bizonyos szerves lényeknek sajátossága; végül pedig, hogy az értelemmel és gondolkozással felruházott szerves fajok között van egy külön erkölcsi érzékkel felruházott is, amelynek ez az erkölcsi érzék elvitatathatatlan fölényt ad valamennyi fölött, s ez az emberi faj.

Látjuk tehát, hogy többszörös értelemben véve a lélek szó nem zárja ki sem a materializmust, sem a panteizmust. A spiritualista is egészen jól megértheti a lelket akár az első, akár a második értelmezés szerint; az anyag nélkül való külön lényben ezzel semmi kár nem esik, mert annak akármely más nevet adhat. Így tehát ez a szó nem egy véleménynek a képviselője, hanem csupán kinek-kinek a maga öltözékéhez alkalmazott mérték; és ebből ered az a sok véget nem érő vita.

Kikerülhetnek a zavarokat azáltal is, ha a lélek szót megtartanók mind a három értelem kifejezésére, de úgy, hogy egy-egy értelmező szót függesztenénk melléje a szorosan meghatározott három külön fogalom jelzésére. Ez a származás jelzésére szolgáló szó lenne tehát közös kifejezője az anyagi, az értelmi és az erkölcsi életerőnek, a megkülönböztetést pedig jelző szó fejezné ki, mint pl. a gázokat megkülönböztetjük jelző szók által: hidrogén-gáz, oxigén-gáz stb. Talán legjobban volna tehát, ha az anyagi életerőt az életlelkeknek, az értelmi életerőt értelmi léleknek, a halál után megmaradó egyéniségünk életprincipiumát pedig szellemi léleknek neveznők. Amint látjuk,

csak a szókon mulik minden, ami pedig rendkívül fontos, hogy megérthessük egymást. Eszerint az élet lelke közös neve volna minden szerves lénynek, a növénynek, az állatnak és embernek egyaránt; az értelmilélek az állatok és az emberek közös tulajdonsága, míg a szellemi lélek csupán az ember tulajdona maradna.

Szükségesnek találtuk e magyarázatok után hangsúlyozni, hogy a spiritistatan (szellemtan) alapját természetesen a bennünk levő s az anyagtól független lény képezi, mely túléli a testet. Mivel pedig ebben a műben nagyon gyakori lesz a lélek szó, minden félreértés elkerülése céljából ki kellett fejtenünk, hogyan értelmezzük mi azt.¹

Térjünk immár ennek a bevezető magyarázatnak a főtárgyára.

III.

Mint minden új dolognak, úgy a szellemtanak is megvannak a maga hívei és ellenzői. Meg fogjuk kísérelni, hogy ez utóbbiaknak néhány ellenvetésére feleljünk, megvizsgálván érveléseiknek értékét, melyekre ők támaszkodnak, anélkül azonban, hogy ezzel mindenkit meggyőzni akarnánk, mert vannak emberek, akik azt hiszik, hogy egyedül csak nekik adatott a világosság. Azokhoz a hívő emberekhez szólunk, akik sem előítéle-

*) Allan Kardec könyvét majdnem 70 év előtt irta. Azóta a lélek szó meghatározása is tisztult. Ugyanis úgy a Vay Adelmá báróné által médiumi uton irt „Szellem, erő, anyag“, mint „Emánuel szellem nyilatkozatai“ az Allan Kardec által tárgyalt hármas értelmezés helyett az anyagot éltető, értelem nélküli erőt életerőnek (Lebensprinzip), az ember felsőbbrendű és örökéletű részét szellemnek és az ember anyagi testét és szellemét összekapcsoló fluidikus köteleket léleknek nevezik. Ez a fluidikus kapocs vagy lelki test, mely az emberi szem számára láthatatlan, túléli az anyagi testet és a szellemi világban a szellemnek ott látható burkát vagy ruházatát képezi. Az embernek azonban nincsen olyan életeréje, mint az állatoknak vagy a növényeknek, hanem az ő éltető elve maga az értelemmel és szabadakarattal bíró szellem.

tesen, sem mereven nem gondolkoznak, hanem őszintén óhajtanak okulni és bebizonyítjuk nekik, hogy a szellemtanulással szemben felhozott ellenvetések legnagyobb része a dolgok tökéletlen megfigyeléséből és fölületes és elhamarkodott megítéléséből ered.

Említsük fel néhány szóval ama jelenségek folyton gyarapodó sorozatát, melyek e tant megteremtették.

A legelső jelenség, amelyet megfigyeltek, különböző tárgyaknak mozgása volt; ezt közönségesen forgó asztaloknak, vagy asztaltáncoltatásnak nevezték. Ez a jelenség idegenszerű körülmények között mutatkozott, amennyiben szokatlan zajban és ismeretlen okokból eredő kopogásokban nyilvánult. Ugy látszik, legelőször Amerikában vették észre, azaz jobban mondva itt utultak meg ilyen jelenségek, mert a történelem azt mutatja, hogy visszavezethetők a legrégebb időkig. Ennek ismerete gyorsan átjutott Európába és elterjedt a világ többi részeiben is, de eleinte igen sok hitetlenséggel találkozott, míg csak a gyakori tapasztalatok véget nem vetettek a jelenségek valódiságában való kételkedésnek.

Ha ez a jelenség csupán az anyagi tárgyak mozgására szorítkozott volna, tisztán természettani okok alapján is könnyen megmagyarázhatták volna. Távoll állunk attól, hogy a természetnek valamennyi rejtett erejét, vagy akár csak az ismereteknek minden tulajdonságát is ismernők. Tekintsük mindenekelőtt a villamosságot, mely napról-napra új segélyforrást nyújt az embernek és úgy látszik, hivatva van arra, hogy a tudományt egészen új oldaláról világítsa meg. Semmiképpen sem lehetetlen tehát, hogy bizonyos körülmények által módosítva, ez a villamosság, vagy valamely egészen más ismeretlen erő volna az okozója az ilyen mozgásnak. Támogatni látszik ezt az elméletet az is, hogy több személynek egyesülése fokozta a működések erejét; mert az embercsoportot sokszorosított oszlopnak lehetett tekinteni, melynek ereje az elemek számához viszonylik.

A körben való mozgás egy cseppet sem volt rendkívüli, mert megvan az a természetben is. Minden esil-

lag körforgásban futja meg pályáját. A világegyetem általános mozgását láthatnók tehát kicsiben visszatükröződni, vagy jobban mondva: egy eddig ismeretlen ok előidézhethetné a kis tárgyaknak esetleges és adott körülmények között beálló mozgását, mely hasonlít a világok mozgásához.

De a mozgás nem mindig volt körbenfutó. Gyakran lökészerű és egyenetlen volt, a tárgyak hevesen megrázkódtak, felfordultak, vagy különböző irányban haladtak és a nehézség minden törvényével ellenkezőleg felemelkedtek a földről és megálltak a levegőben. Mindezekben még semmi olyan sincsen, amit láthatatlan fizikai ágenssel meg ne magyarázhatnánk. Nem látjuk-e, hogy a villamosság épületeket dönt le, fákat tép ki gyökerestől, s a legnehezebb testeket messzire elröpi, vonzza vagy taszítja?

A szokatlan zaj és kopogások nagyon könnyen származhatnak rejtett fluidok felgyülemeléséből is, feltevé, hogy nem a fa kitágulásának vagy más esetleges oknak a közönséges eredményei. Nem okoz-e a villamosság is erősebb zajt?

Amint látjuk, idáig minden jelenség a tiszta természettani és élettani tünetek közé sorolható. Ki sem kell lépnünk ebből a gondolatkörből és előttünk van komoly tanulmányok anyaga, mely méltó arra, hogy a tudósok reá fordítsák figyelmüket. Miért nem tették eddig is? Kinos kimondani, de oly okoknál fogva, melyek ezer más hasonló esetben is az emberi szellem könnyelműségére vallanak. Különben is nem ismeretlen előttünk, hogy a legelső kísérletezések alapjául szolgáló főtárgy mennyire közönséges volt. Egy kis szónak mekkora befolyása volt már gyakran a legszélyosabb dolgokra! Nem tekintve azt, hogy bármely tárgyat lehet mozgásra bírni, mégis az asztallal való kísérletezés ideája volt a leggyakoribb, mert az volt a legkényelmesebb tárgy, és mivel sokkal természetesebb dolog egy asztalt körülülnünk, mint bármely más tárgyat. Néha azonban annyira gyermekesek a vezető emberek, hogy épenséggel nem lehetetlen, hogy közülük a kiválóbbak ne tartották volna méltóságukon

aluli dolognak azzal foglalkozni, amit mindenütt a szaltácóltatás néven szerettek emlegetni. Még az is valószínű, hogy a Galvani által megfigyelt jelenséget a varázsvessző mellé száműzték volna, ha valami közönséges ember lett volna a felfedezője, és így jelentéktelen nevet nyert volna. Melyik tudós nem tartotta volna rangján alul valónak békátáncóltatással foglalkozni?

Néhányan mégis elég szerények, hogy megengedjék, mikép a természet talán mégsem árult el nekik még mindent. Látni óhajtottak tehát, hogy lelkiismeretüket megnyugtassák. Megtörtént azonban, hogy a jelenségek nem mindenkor feleltek meg várakozásuknak és épen akkor nem mutatkoztak, amikor ők akarták, vagy nem aképen, amint kísérletezési módjuk megkívánta volna, tehát a tagadásban állapodtak meg. S bár ők kísérleteiket abba hagyták, az asztalok, mivel asztalok azért mégis vannak, továbbra is mozognak. És elmondhatjuk Galileivel: „És mégis mozognak az asztalok.“ Sőt többet is mondunk ennél, azt, hogy az esetek annyira megsokszorozódtak, hogy ma már polgárjoguk van, és nem kell egyéb, mint hogy megtaláljuk a dolognak megfelelő magyarázatát. Lehet-e valamely tüneményt letagadnunk azért, hogy nem mindig ugyanolyan módon mutatkozik, amint azt a kísérletezők akarnák és szükségesnek látnák? Nincsenek-e bizonyos feltételeknek alárendelve a vilámissági és a vegyi tünemények is és szabad-e azokat letagadnunk azért, ha feltételek hiányában nem mutatkoznak? Van-e azon mit csodálnunk, ha az emberi fluid által előidézett asztalmozgási tüneménynek is megvan a maga létfeltétele és nem mutatkozik, ha a megfigyelő a saját nézetéből kiindulva, a maga személye szerint akarja a mozgást előidézni; vagy ha azokat az általa már ismert tüneményeknek törvényei szerint akarja bírálni, meg nem gondolva, hogy az új tüneményeknek új törvényei lehetnek, sőt kell lenniök? Hogy pedig megismerhessük e törvényeket, tanulmányoznunk kell azokat a körülményeket, melyek között a tünemények mutatkoznak. Ez a tanulmány

azonban csakis kitartó, éber és néha nagyon hosszantartó megfigyelésnek lehet az eredménye.

Bizonyos személyek azt az ellenvetést hangoztatják, hogy gyakran megtéveszt a látszat. Erre azt kérdezzük tőlük, egészen bizonyosak-e abban, hogy ez csalóka látszat, s nem tekintik-e azt annak, aminek magyarázatát adni nem voltak képesek? Mint az egyszerű paraszt, aki ügyes bűvésznak nézett egy tudós természettanárt, mikor kísérletezni látta. De volna-e ekunk tagadni e tényt még az esetben is, ha feltesszük, hogy néha csalóka látszat volt, amit észleltünk? Letagadhatjuk-e a természettant azért, hogy vannak személyvesztők, akik magukat a természettan tudósainak nevezik? Számolnunk kell előbb az illető emberek jellemével és azzal, vajjon érdekükben áll-e az, hogy valakit megtéveessenek. Hát akkor talán tréfa az egész? Igaz, hogy kis ideig csak elmulathatunk; de a határozatlan időre elnyújtott tréfa ép oly terhevé válnék a megtévesztőre, mint a megtévesztettre nézve. Elvégre is, ha volna olyan rejélyes megtévesztés, mely a világ egyik végétől a másikig terjedhetne, még pedig a legkomolyabb, legtisztéletreméltóbb és legfelvilágosultabb emberek között: ez legalább is épen olyan rendkívüli valami volna, mint maga a tünemény.

IV.

Ha a minket foglalkoztató jelenségek csupán a tárgyak mozgására szorítottak volna, akkor, amint mondtuk, megmaradtak volna a természettani tudományok birodalmában; de épenséggel nem így áll a dolog: a jelenségeknek megvan az a sajátosságuk, hogy nekünk egészen különös világításban mutassák meg a dolgokat. Felfedezni véltük, hogy a tárgyak mozgását nem csupán valami vak, gépies erő okozza, hanem hogy egy értelmes ok is közreműködik abban. Amint ez a nézet megindult, teljesen új teret nyitott meg előttünk megfigyeléseink számára, azaz leemelte a fátyolt igen sok rejtélyről. Tényleg létezik-e ilyen értelmes erő? — ez a kérdés. És ha van ilyen erő, milyen az? Milyen ter-

mészeti és eredetü? Emberfölötti-e? Ezek a többi kérdések, melyek az elsőből folynak.

A legelső értelmes nyilatkozatokat asztalok útján kapták. Az asztal ugyanis meg-megbillenve, bizonyos számu koppanást végzett egyik lábával, igennel vagy nemmel felelvén a hozzá intézett kérdésekre. Bizonyos, hogy ebben még semmi meggyőző sines a kételkedőre nézve, mert azt gondolhatnók, hogy pusztá véletlen az egész. Tökéletesebb feleleteket nyertek azután az ábc betűi által, amennyiben a mozgó tárgy annyit koppantott a földre, ahányadik betűjét akarta használni az ábc-nek a kérdésre adandó feleletben. Így azután a betűkből szókat és mondatokat raktak össze. A feleletek helyessége és az, hogy oly szorosan a kérdésekre vonatkoztak, csodálkozást okozott. Az ilyen módon felelő rejtélyes lénytől tudakolva, hogy milyen természetű lény volna, azt felelte, hogy szellem, valami nevet is adott magának és különböző magyarázatokat a saját lényéről. Nagyon fontos megjegyeznünk ezt az utóbbi körülményt. Senki sem képzelte, hogy szellemek útján lehetne megmagyarázni a jelenségeket, és végül a szellem maga az, ki fölemeli szavát ez ügyben. A tételes tudományok terén gyakran csak azért alkotunk feltevéseket, hogy azokra alapithassuk okoskodásainkat; itt azonban ez nem áll.

Az érintkezésnek ez a módja nagyon hosszadalmas és fárasztó volt. A szellem — és ez figyelemreméltó körülmény — más módot ajánlott. Ezeknek a láthatatlan lényeknek egyike volt az, aki azt a tanácsot adta, hogy erősítsenek írót egy kosárhoz, vagy valami más tárgyhoz és helyezzenek alá papírlapot. Az írónnal el látott tárgyat azután ugyanaz a rejtett erő indította mozgásra, mely az asztalt is mozgatta; csak hogy ezáltal nem szabályosan egyenlő mozgásokat végeztetett az írónnal, hanem betűket, szókat és mondatokat, sőt több oldalra terjedő egész beszédeket alakított, melyek a legmagasabb bölcsészeti, erkölcsi, metafizikai és lélektani kérdéseket tárgyalták. Mindez pedig oly gyorsan ment végbe, mintha emberi kéz írta volna.

Ezt a tanácsot egyidőben Amerikában, Francia-

országban és különböző más helyeken kapták. Ennek a tudománynak egyik legkészségesebb kutatója, aki 1849 óta foglalkozott szellemek idézésével, 1853 junius 10-én Párisban ezt az utasítást kapta: „Vedd a kis kosarat, amely a szomszéd szobában van és erősíts hozzá írót, azután helyezd el a papírlapon és tartsd rá az ujjaidat a kosár szélére.“ Nemsokára mozogni kezdett a kosár és az írón jól olvashatóan a következő mondatot írta le: „Határozottan megtiltom, hogy bárkinek is elmondjátok, amit én majd nektek mondok; mikor legközelebb irni fogok, jobban irok.“

A tárgy, melyhez az írót erősítjük, csak eszköz lévén, teljesen mindegy, hogy mihez erősítjük. Mindenki a legkényelmesebbet kereste és sokan kis deszkalapot használtak.

A kosár vagy a deszkalap csakis olyan személyek befolyása alatt mozdul meg és mozog, akiknek ez irányban különös képességük van és akiket médiumoknak nevezünk. Médium annyit jelent, mint eszköz vagy közvetítő a szellemek és az emberek között. Azok a feltételek, melyektől valakinek ez a képessége függ, sem a fizikaiak, sem az erkölcsiek még nincsenek tökéletesen megállapítva, mert vannak mindenféle kora, minden nembeli és mindenféle szellemi fokozatu médiumok. Ezeket a képességeket is ki lehet fejleszteni gyakorlás útján.

V.

Később észrevették, hogy a kosár, vagy a kis deszkalap nem egyéb, mint függeléke a kéznek és a médium az írót közvetlenül kezébe véve, valamely akaratlan indítatásnak engedve, szinte lázasan irt. A közlemények ezuton sokkal gyorsabban és könnyebben jöttek létre és tökéletesebbekké váltak. Manapság ez a legelterjedtebb mód, annyival is inkább, mivel igen nagy a száma azoknak, kik épen erre hajlammal bírnak, sőt napról-napra gyarapszik a számuk. A tapasztalatok végre azt bizonyították, hogy szellemi közleményeket beszéd, hallás, látás, érintés stb. útján egy-

aránt kaphatunk; sőt a szellemek közvetlen írása után is, amihez nem kell sem a médium keze, sem az irón.

Ezek után még csak egyet kell megállapítanunk, hogy t. i. a médiumnak milyen szerepe van a feleletek megadásánál és mennyiben lehet abban része gépiesen vagy erkölcsileg? Megvilágítja ezt a kérdést két fontos körülmény, melyet szem elől nem téveszthet a figyelmes vizsgáló. Az első az, hogy a kosár a médium ujjainak pusztán csak érintésétől befolyásolva mozog, amely érintésről megállapítható, hogy az képtelen a tárgyat bármiképp is irányítani. Még jobban bebizonyul ez a lehetetlenség, ha egy időben két vagy három személy érinti ujjával ugyanazt a kosarat; mert csodálatosan kellene egyetérteniök a kosár mozgására vonatkozólag és a gondolatoknak még csodálatosabb egyetértésére volna szükségük a feleletek egybehangzó megadásában. Más, nem kevésbé egyszerű dolog is hozzájárul itt annak megnehezítéséhez, hogy a két vagy három médium maga írhatná meg a feleletet. Ez pedig a kézvonások eredeti megváltozása, valahányszor más-más szellem nyilatkozik és az, hogy valahányszor újra nyilatkozik ugyanaz a szellem, mindig a neki megfelelő kézvonásokkal írja le a kosár a feleletet. Itt tehát arra volna változtatni a kézírását és mindenkor képes legyen emlékezni arra, hogy melyik szellemnek melyik írás felel meg.

A második körülmény magából a feleletek természetéből ered. A feleletek ugyanis a legtöbb esetben — kivált, ha a kérdések elvont vagy tudományos dolgokra vonatkoznak — határozottan a médium ismeretkörén kívül esnek, sőt gyakran az értelmi fokozatát is meghaladják. Magának a médiumnak pedig rendszeren tudomása sincs arról, hogy mit ír le az általa érintett eszköz és nagyon gyakran nem hallja, vagy nem is érti a kérdést, mert előtte akár idegen nyelven, vagy akár nem is élőszóval, csupán gondolatban is föltehető a kérdés, melyre a feleletet is idegen nyelven kaphatjuk. Gyakran megtörténik az is, hogy a kosár várat-

lanul és hirtelen ír, anélkül, hogy előbb kérdést intéztek volna hozzá, még pedig oly dolgokra vonatkozólag, melyekre nem is gondolt senki.

Bizonyos esetekben ezek a feleletek annyi mély bölcsességet rejtenek, oly alkalomszerűek és oly emelkedett gondolkozásra vallanak, hogy csakis a legtisztább erkölcsiségtől áthatott, magasabbrendű intelligenciától származóknak kell tekintenünk. Máskor oly semmitmondók, léhák, sőt durvák a feleletek, hogy józan eszünk el nem hiheti, hogy az előbbiekkal ugyanegy forrásból származzanak. A beszédmódnak ez a különfélesége nem magyarázható máskép, mint hogy a nyilatkozó lény nem mindig ugyanaz. Kérdés már most, vajjon ezek az értelmiségek az emberiségben vannak-e vagy az emberiségen kívül? Ez a könyv teljes magyarázatot ad, úgy, amint azt a „szellemek“ maguk adták.

Ime tehát oly világos hatásokkal állunk szemben, melyek szokásos megfigyeléseink körén kívül esnek és nem rejtélyesen, hanem fényes nappal mutatkoznak úgy, hogy mindenki láthatja és bizonyíthatja, hogy ezek nem egyetlen egyén kiváltságai, hanem az emberek ezrei tetszés szerint megismételhetik naponként. E hatások okvetlenül valamely okból erednek és attól a perctől fogva, hogy értelmi és szándékos működést árulnak el, kilépnek a természettan birodalmából.

Számos elméletet állítottak fel erre nézve, ezeket azonnal megvizsgáljuk, hogy meglássuk, vajjon képesek-e minden mutatózó jelenséget magyarázni? Addig is tegyük fel, hogy vannak az emberektől különböző lények, mert így magyarázzák ezt nekünk a megnyilatkozó értelmes erők. Lássuk már most, hogy mit mondanak.

VI.

Amint már mondtuk, az így megnyilatkozó lények szellemeknek nevezik magukat és pedig olyanoknak, akik valamikor a földön élő emberek voltak. Ők képezik a szellemi világot, amint mi, amíg élünk, a testi világot alkotjuk.

Hogy könnyebben megfelelhessünk bizonyos ellenvetésekre, röviden összefoglaljuk itt az általuk közölt tannak legkiemelkedőbb pontjait.

„Isten örök, változhatlan, anyag nélkül való, egyetlen, mindenható, mindenkifölött igaz és jó.“

„Ő teremtette a mindenséget, mely magában foglalja az élő és élettelen, az anyagi és anyag nélkül való lényeket.“

„Az anyagi lények a látható, vagyis testi világot alkotják, míg az anyag nélkül valók a láthatatlan, vagyis szellemi világot, azaz a szellemek világát képezik.“

„A szellemi világ rendes világ, mely őseredeti és örök, mely mindeneknél előbb volt és mindeneket túlél.“

„A testi világ csupán másodrendű, mely akár el is mulhatik, vagy akár létre sem kellett volna jönnie, a szellemvilág lényege azért mégis változatlan maradna.“

„A szellemek időről-időre anyagi burkot öltenek magukra, azután szabadokká lesznek megint, mihelyt a halál lerombolja azt a burkot.“

„A testi lények különböző fajai közül Isten az emberi fajt választotta ki oly szellemek inkarnálódására, kik már bizonyos fejlettségi fokig eljutottak; ez az, amely neki erkölcsi és értelmi fölényt ad a többi fölött.“

„Az emberi lélek testetöltött szellem, melynek csak öltözete a test.“

„Az ember tehát három részből áll: 1. a testből, vagyis az anyagi lényből, mely hasonló az állatokéhoz, és melyet ugyanaz az életerő öltet; 2. a lélekből, vagyis anyag nélkül való lényből, ami nem más, mint a testetöltött szellem; és 3. a kötelékből, mely a lelket a testtel egyesíti, vagyis az anyag és a szellem között álló eleméből.“*)

„Az ember eszerint kétféle természetű. Teste szerint olyan természetű, mint az állatok, melyeknek ösz-

*) A hármas beosztásra nézve lásd a II. ponthoz fűzött megjegyzést.
A fordító.

tőnei megvannak benne; lelke szerint pedig a szellemek természetével bir.“

„A kötelék, vagy perispirit, mely egyesíti a testet és a szellemet, félig anyagi burok. A halál a legdurvább buroknak, a testnek az elpusztulása; a másikat a szellem megőrzi, mint éterikus testet, mely rendes állapotunkban számunkra láthatatlan; a szellem azonban láthatóvá, sőt érinthetővé is teheti ezt, amint az a szellemjelenéseknél előfordulni szokott.“

„A szellem tehát nem elvont és határozatlan lény, melyet csupán a gondolat képes megismerni, hanem valóságos körülhatárolt lény, melyet bizonyos esetekben látásunk, hallásunk és tapintási érzékünk útján észre is vehetünk.“

„A szellemek különböző osztályokba tartoznak és erejüket, értelmüket, tudásukat, erkölcsiségüket tekintve különböznek egymástól. A legelsőrendűek a magas szellemek, kik a többiektől tökéletességük, ismeretük, Istenhez való közelségük, érzelmeik tisztasága és a jónak szeretete által különböznek. Ezek az anyalok vagy tiszta szellemek. A többi osztályok mind távolabbra esnek ettől a tökéletességtől. Az alsóbbrendűek a mi szenvedélyeinkhez hasonlókkal birnak, hajlanak afelé, milyenek: a gyűlölet, az irigység, a féltékenység, gőg, stb. és kedvük telik a gonoszban. Vannak a többi között olyanok is, kik sem nem nagyon jók, sem nem nagyon rosszak; inkább háborgók és nyugtalanok, mint gonoszok és tulajdonságuk a bosszantás és a következtelenség. Ezek a bolondos vagy könnyelmű szellemek.“

„A szellemek nem tartoznak örökké ugyanabba a rendbe. Valamennyi javul, amint a szellemi rendek különböző fokozatain áthalad. Ez a javulás pedig testetöltés útján történik, ami némelyik szellemnek vezeklésül, másoknak küldetés gyanánt szolgál. Az anyagi élet nekik megpróbáltatás, melyet többször kell elviselniük, míg csak el nem érik tökéletességüket. Ez olyan szűrő vagy tisztító-féle, amelyből a szellemek többé-kevésbé megtisztulva kerülnek ki.“

„Mikor a szellem testétől megvált, visszatér a szellemek világába, ahonnan jött; de csak azért, hogy hosszabb vagy rövidebb idő múlva, melyet mint bolygó szellem tölt el, újabb anyagi létbe helyezkedjék.“*)

„Abból, hogy a szellemnek többször kell testet öltenie, az következik, hogy magunk is már több testi létet éltünk át és még ezután is többször fogunk többé vagy kevésbé tökéletes életet élni, akár itt a földön, akár más világokon.“

„A szellem mindig csak emberi testet ölthet és tévedés volna azt hinni, hogy állati testbe is költözhetnék.“

„A szellemeknek különféle testi léte mindig előre és nem visszafelé halad. Előmenetelük gyorsasága azonban attól függ, hogy milyen erővel törekszenek a tökéletesség felé.“

„A lélek minősége olyan, mint a testünkbe költözött szellemé.**) Így hát a jó ember a jó szellemnek testetöltése, míg a romlott ember tisztátalan szellemé.“

„A léleknek megvolt az egyénisége még mielőtt testet öltött volna és megtartja azt azután is, mikor már megvált a testétől.“

„A szellem visszatérve a szellemi világba, megtalálja ott mindazokat, kiket a földön ismert; emlékezetében pedig felmerül mindenik előbbi élete, abban elkövetett minden jó és rossz cselekedetével együtt.“

„A testetöltő szellem az anyag befolyása alatt áll; az az ember, aki leküzdí ezt a befolyást lelkének felemelkedése és tisztulása által, közeledik a jó szellemekhez, akikkel majdan együtt lesz. Aki pedig uralkodni enged magára fölött a gonosz szenvedélyeket és fő gyönyörűségét durva kívánságok kielégítésében leli, az a tisztátalan szellemek felé közeledik, ez által az állati természetnek engedvén tulsulyt.“

„A testetöltött szellemek a világegyetemnek különböző égitestein laknak.“

*) Jellemző különbség van e testetöltés tana és a bizonyos felekezetek felfogásának megfelelő lélekvándorlás között.

**) Lásd a II. ponthoz fűzött megjegyzést. *A fordító.*

„A test nélkül élő, bolyongó szellemek nem foglalnak helyet valami elkülönített és körülhatárolt légkörben, hanem mindenütt vannak a térségben, mellettünk is; látnak és érintenek minket, valóságos láthatatlan népséget képeznek, mely körülöttünk mozog.“

„A szellemek soha meg nem szűnő hatást gyakorolnak úgy az erkölcsi, mint a fizikai világra. Befolyásolják az anyagot és a gondolatot, és a természeti erők egyikét alkotják, mely okozója idáig meg nem magyarázott, vagy félremagyarázott jelenségek egész tömegének. E jelenségeket pedig észszerűen csakis a spirítizmus magyarázza meg.“

„A szellemeknek az emberekkel való érintkezése állandó. A jó szellemek ösztönöznek bennünket a jóra, támogatnak az élet megpróbáltatásaiban és segítenek, hogy bátran és elszántsággal viseljük a megpróbáltatásokat. A rosszak rosszra ösztönöznek. Azoknak örömiük telik abban, ha minket elbukni és magukhoz hasonlóvá lenni látnak.“

„A szellemeknek az emberekhez intézett közlései vagy rejtettek, vagy láthatók. Rejtett közléseik a tudunkon kívül reánk gyakorolt jó vagy rossz befolyás által mennek végbe és saját ítéletünk dolga, hogy a jó a rossztól megkülönböztessük. A látható közlések az írás, a beszéd, vagy más anyagi jelenség útján történnek és pedig leggyakrabban médiumok közvetítése útján, kik a szellemeknek eszközül szolgálnak.“

„A szellemek vagy maguktól jelentkeznek, vagy hívásra.*) Minden szellemet meg lehet idézni, akár igénytelen embert éltetett egykor, akár a legkiválóbbat és akármelyik korszakba esett az élete. Megidézhetjük rokonaink, barátaink és ellenségeink szellemeit és kaphatunk tőlük írásban vagy szóval arra nézve tanácsokat vagy oktatásokat, milyen az ő állapotuk a siron túl, vagy hogyan gondolkoznak a mi szándékainkról,

*) A szellemekkel való érintkezés első korszakában meg lehetett engedve a szellemek idézése. Amint azonban ez érintkezés célja mindinkább megvilágosodott, a szellemi vezetők megtiltották az idézést és ennek helyébe a rendszeres ülések léptek. *A fordító.*

valamint magyarázatot kaphatunk azokat a tudósításokat illetőleg is, melyeket nekik szabad velünk közleniök.

„Az idéző kör erkölcsi természete iránt érzett rokonszenv az, ami a szellemeket vonzza. A magasabb szellemek a komoly csoportoknál szeretnek megjelenni, ahol a jó szeretete, valamint a tanulásnak és a javulásnak őszinte vágya uralkodik. Ezek jelenléte kizárja az alsóbbrendűekét, akiknek szabad bejárásuk van a léhák vagy a puszta kíváncsiságból összegyülekezettek társágába, valamint mindenhová, ahol rossz hajlamok vannak; az ilyen helyeken ők szabadon cselekszik azt, ami nekik tetszik. Sem jó utasítást, sem hasznos tanítást nem adnak ezek, csupán hitványságokat, hazudozást, gonosz tréfákat vagy megtévesztést várhatunk tőlük, és gyakran tiszteletreméltó neveket bitorolnak, hogy annál jobban sikerüljön nekik a félrevezetés.”

„Rendkívül könnyű megkülönböztetni a jó és a rossz szellemeket egymástól. A magasabb szellemek nyelve mindig hozzájuk méltó, nemes, a legmagasabb erkölcsiségtől áthatva s az alacsony szenvedélyektől teljesen ment. Tanácsaiból a legtisztább bölcsesség áramlik, melynek célja mindenkor a mi javulásunk és az emberiség jóvolta. Az alacsony szellemek beszéde ezzel ellenkezőleg következetlen, gyakran pórias, sőt durva. Ha mondanak is néha valami jót és igazat, amellet annál több nem igazat és ostobaságot mondanak gonosz tréfaképen, vagy tudatlanságból. Játszanak a kérdezők hiszékenységével és hizelegnek azok hiúságának, óhajaikat pedig álreményekkel táplálván, mutatnak az ő rovásukra. Szóval komoly közlemények a szó teljes értelmében csakis komoly körökben kaphatók, t. i. ott, ahol a kör tagjait jóindulatu gondolatoknak bensőséges egyetértése köti össze.”

„A magasabb szellemek erkölce Krisztuséhoz hasonlóan az evangélium e szavaiban foglaltatik: Ugy cselekedjünk másokkal, amint óhajtjuk, hogy mások cselekedjenek velünk, vagyis jót cselekedjünk és ne rosszat. Ebben az elvben megtalálja az ember az ő

viselkedésének általános szabályát minden legcsekélyebb eljárására vonatkozólag.”

„Arra is tanítanak minket a jó szellemek, hogy az önzés, a gőg és az érzékiség oly szenvedélyek, melyek az anyaghoz kötven bennünket, az állati természethez visznek közelebb; továbbá arra, hogy az az ember, aki már itt a földön eltávolodik az anyagtól azáltal, hogy megveti a földi gyarlóságokat és szereti felebarátait, a szellemi természethez jut közelebb. Azután meg arra oktatnak minket, hogy kiki tartozik hasznossá lenni a saját képességei és eszközei szerint, melyeket Isten kipróbálás céljából adott a kezébe, valamint hogy támogatni és pártfogolni tartozik az erős és hatalmas a gyengét, mert aki visszaél erejével és hatalmával s elnyomja hasonmását, az Isten törvényét szegi meg. Végül arra tanítanak még, hogy mivel a szellemvilágban semmi sem maradhat rejtve, ott a kép-mutatót leálcázzák és minden alávalósága lelepleződik és hogy a számukra fentartott büntetések egyike az, hogy elkerülhetetlenül és minden pillanatban látnunk kell azokat, akikkel rosszul bántunk, meg hogy a szellemek alantas és magas volta olyan fájdalmakkal és örömmel jár, amilyeneket a földön nem ismerünk.”

„Arra is tanítanak azonban, hogy nincs oly hiba, amit jóvátenni és azt jóvátétel által eltörölni ne lehetne. Erre szolgálnak az embernek a különböző földi létei, melyek megengedik neki, hogy óhajának, erőinek és annak megfelelőleg, amiben előmenetelét látja, haladjon a tökéletesség felé, mely tulajdonképeni végecélja.”

Ez a szellemtan foglalata, amint azt a magas szellemek ismertették. Lássuk immár az ellene felhozott elenvetéseket.

VII.

Sok ember előtt a tudós testületek ellenkezése, ha nem is bizonyíték, de legalább erős gyanut kelt a spirítizmus ellen. Nem tartozunk azok közé, akik leszólják a tudósokat, mert nem akarjuk a mesebeli számár módjára az oroszlánt megrugni, sőt ellenkezőleg, nagyra-be-

csüljük őket és nagyon megtisztelve éreznők magunkat, ha közéljük számitanának bennünket; de az ő véleményük nem lehet minden körülmények között megdönthetlen ítélet.

Amint a tudomány a dolgok anyagi megfigyelését elhagyja és amint azoknak az értékelésére és magyarázására szorítkozik: szabad lesz a tér a véleményezésekre és mindenki előáll a saját kis rendszerével, melyet szeretne a többi fölé helyezni s amelyet elkeseredetten védelmez. Nem látjuk-e napról-napra, miként kerülnek rendre egymásután a legeltérőbb vélemények, melyeket egyszer kidicsérnek, máskor elvetnek; azután megbotránnyos tévedésnek nyilvánítják azt, amit máskor elvitathatatlan igazságnak hirdetnek. Csupán a tények, vagyis a megtámadhatlan bizonyítékok dönthetik el igazán ítéletünket; tények hiányában a bölcsek kételkedik.

Az általánosan ismert dolgokat illetőleg jogosan tekintjük bizonyítéknak a tudósok véleményét, mert ők a közönségesnél többet tudnak és jobban tudnak; de az újabb elvekre és ismeretlen dolgokra vonatkozó vélekedésük mindig csak feltevés, mert ők sem kevésbé mentek az előítéletektől, mint mások. Sőt mondhatnám, hogy a tudós még inkább lehet előítéletes, mint más, mert természetes hajlama arra készti, hogy mindent alárendeljen annak a nézetnek, melyet áttanulmányozott. A mennyiségtan tudása csakis az algebrai jelekben lát bizonyítékot, míg a vegyész mindent az elemek működésével hoz kapcsolatba, s így tovább. Minden ember, aki valami különlegességet alkotott magának, ahhoz tapasztja minden fogalmát; és ha onnan kiköccentjük, gyakran értelmetlenkedik, mert mindent egy kalap alá szeretne szorítani. Ez pedig az emberi gyengeség következménye. Szívesen és teljes bizalommal kérném ki a tanácsát a vegyésznek a vegyi elemzést illetőleg, a természettan tudását a villamos erőre vonatkozólag és a mehanikusét a mozgató erő tárgyában; de engedjék ők meg nekem, hogy én anélkül, hogy a szaktudásukat megillető becsülés ellen véténék, ne tartsak számot az ő tagadó véleményükre, mikor a spiritizmusról van szó; és hogy többet ne tartsak erre vonatkozó nézetükről,

mint az építésznek a zenei kérdésekben mondott ítéletéről.

A közönséges tudományok az anyag tulajdonságain alapszanak, amelyekkel tetszés szerint bánhatunk és kísérletezhetünk; míg a spiritizmus jelenségei oly értelmes lények működésén nyugszanak, akiknek megvan a maguk akarata és minden pillanatban megmutatják, hogy nem állanak szeszélyeink szolgálatában. A megfigyeléseket tehát nem lehet itt ugyanazon módon eszközölni, mert azok különleges feltételeket és más kiinduló pontot kívánnak. Ha pedig kutatásaink rendes eljárása szerint akarnók a spiritizmus jelenségeit megfigyelni, az annyi volna, mint hasonlatosságot ott megállapítani, ahol nincs. Jobban mondva, a tulajdonképeni tudomány mint tudomány tehát nem illetékes arra, hogy a spiritizmus kérdéseiben nyilatkozzék; nem foglalkozhatik vele és ítéletének nem lehet nyomatéka, legyen az bár kedvező vagy kedvezőtlen. A spiritizmus személyes meggyőződés eredménye és ezzel a meggyőződéssel birhatnak a tudósok is mint egyének, eltekintve az ő tudós voltuktól. Azt akarni azonban, hogy a tudománynak engedjük át a spiritizmus kérdésének az eldöntését, annyi volna, mint azt akarni, hogy a lélek létezésének kérdését a természettan vagy a csillagászat tudósainak a testülete döntse el. Valóban a spiritizmus teljesen a lélek létén és annak a halál után való állapotán alapszik; módfelett vétenénk tehát a logika ellen, ha azt gondolnók, hogy valaki nagy lélek-tudós (pszichológus) lehet, mivel nagy tudós a mennyiségtan vagy a bonctan terén. Az anatómus keresi a lelket, mikor a testet boncolja; mivel pedig nem találja bonckése alatt mint valami ideget és légnemű alakban sem látja elillanni, mint valami gáznemű testet, megállapítja, hogy nincs lélek, mert kizárólag anyagi álláspontra helyezkedik. De vajjon ebből az következik-e, hogy neki van igaza az általános véleménnyel szemben? Nem. Hiszen láthatjuk, hogy a spiritizmus nem tartozik valamely tudományzakhoz.

Majd ha a spiritista hitelvek általánosakká válnak, és ha elfogadja őket a nagy tömeg is, ami pedig terje-

désének gyorsaságából ítélve, nemsokára be is fog következni, akkor is csak az fog történni, ami más új eszmékkel szemben szokott előfordulni, melyek ellenkezésre találtak, t. i. a tudósok megadják magukat a tiszta igazságnak, a dolgok kényszerítő hatása alatt egyénenként fognak rájönni. De most még nem volna időszerű eltéríteni őket szakmunkájuk mellől, hogy oly idegen dologgal kényszerüljenek foglalkozni, ami sem jogkörükbe, sem munkatervükbe bele nem tartozik. Figyelemmel kísérve azokat, akik ennek az anyagnak a megelőzőleg folytatott beható tanulmányozása nélkül a tagadás álláspontjára helyezkednek és kigunyolnak mindenkit, aki velük egyet nem ért, látjuk, hogy azok elfelejtik, mikép ugyanaz volt a sorsa a sok nagy találmány legtöbbjének is, mely ma az emberiség díszére válik. Ezek nevükkel gyarapítják az új eszméket elítélő kiválóságok névsorát; és hogy nevük oda kerül ama tudós társaság mellé, mely 1752-ben óriási hahotával fogadta Franklinnak a villámhárítóra vonatkozó elméletét és magához nem méltónak ítélte, hogy azok közé sorakozzék, kik szót intéznek hozzá; továbbá ama másik mellé, mely Franciaországot megfosztotta a gőzhajózás első haszonélvezetének jótékonyaságától, amennyiben Fulton rendszerét a gyakorlatban megvalósíthatlan álomnak nevezte, pedig mind a kettő az ő szakmájukból való kérdés volt. Ha ezek a társulatok, amelyek a tudósvilág előkelőségeiből állottak, képesek voltak csupán tréfa tárgyának tekinteni és gunnyal illetni oly eszméket, melyeket nem értettek, mely eszmék pedig hivatva voltak arra, hogy néhány év múlva forradalmat okozzanak a tudomány, a szokások és az ipar terén: hogyan remélhessük, hogy jobban fognak kedvezni az ő munkájuktól teljesen eltérő kérdésnek?

Egyeseknek az ő emlékükre nézve sajnálatos tévedései azonban nem fosztják meg őket attól a becsüléstől, amelyre más oldalról rászolgáltak. Kell-e azonban szükségképen hivatalos oklevél ahhoz, hogy valakinek józan esze lehessen, és csupán ostoba és gyenge

elméjü emberek lehetnek-e azok, akik nem ülnek az akadémia székeiben? Tessék csak jól megfigyelni a szellemi tudomány hiveit és akkor kiderül, hogy vajjon csupán tudatlanok vannak-e köztük; vagy megengedi-e azoknak az érdeműs férfiakkal óriási száma, kik azt felkarolták, hogy őket a hiszékeny asszonyokkal állítsák egy sorba? Jellemük és tudásuk méltó arra, hogy elmondhassuk: mivel ilyen emberek bizonyítják, kell legalább is valaminek lennie a dologban.

Ismétlem, hogy ha a minket foglalkoztató tények csupán a testek gépies mozgásában rejlenének, akkor e jelenségek természettani okának keresése a tudomány területére tartoznék; mivel azonban a természeti törvényeken kívül eső tünetenyről van szó: kiesik az az anyagi tudomány ítélkezésének határcöréből, mert a gépiességnek sem képletei, sem erői tudományos uton meg nem magyarázhatók. Mikor valami új dolog merül fel, amely az ismert tudományok egyikéből sem származik, a tudósnak tanulmányozás céljából el kell azt választania tudományától, mondván, hogy ez neki olyan új tanulmány, amelyhez előre megállapított fogalmakat nem használhat.

Nagyon közel áll a tévedéshez, aki azt tartja értelméről, hogy az csalhatatlan. Még azok is az értelmükre támaszkodnak, akiknek a legtévesebb fogalmaik vannak és ennek a címén vetnek el mindent, ami nekik lehetetlennek látszik. Erre a bíróra hivatkoztak mind azok, akik egykor elvetették azokat a bámulatraméltó találmányokat, melyekre ma büszke az emberiség. Amit értelemnek tartanak az emberek, az gyakran csak rejtett gög; és bárki is, ha azt tartja magáról, hogy nem tévedhet, Istennel kívánja magát egyenlőnek tartani. Azokhoz fordulunk tehát, akik bölesebbek, semhogy kételkednének abban, amit nem láttak és akik a múltból ítélnek meg a jövőt s nem hiszik, hogy az ember már elérte haladása tetőpontját, sem azt, hogy a természet könyvének már az utolsó lapjáig eljutottak.

VIII.

Tegyük hozzá még azt is, hogy olyan tant, amelyen a szellemtan, mely hirtelen annyira új és nagy dolgokat tárt fel, eredménnyel tanulmányoznia csakis komoly, kitartó és képzelődéstől ment embernek lehet, akit erős és őszinte akarat buzdít arra, hogy eredményre jusson. Nem nevezhetjük ilyeneknek azokat, akik korábbi ítéletek alapján előre és fölületesen ítélnék anélkül, hogy mindent láttak volna; de azokat sem, akik a tanulmányozásnál sem kellő viselkedést, sem szabályszerűséget, sem kellő magukbaszállást nem tanusítanak. Még kevésbé nevezhetünk ilyeneknek bizonyos egyéneket, kik, hogy kockára ne tegyék szellemes emberi hírnevüket, felbátorodnak, hogy nevetséges oldalát találják ki a legigazabb vagy annak ítélt dolgoknak, kiknek tudása, jelleme és meggyőződése bárkinek a tiszteletére tarthat számot, akik udvariasan azzal büszkélkednek, hogy értik az élés művészetét. Csak maradjanak távol mindazok, akik a tényeket nem úgy ítélik meg, amint azok figyelemre méltó volta megérdemelné. Senkinek sincs eszében hitükön erőszakoskodni, de tartsák ők is tiszteletben mások hitét.

A komoly tanulmányozást jellemzi az a viselkedés, mellyel végezzük. Csodálkozhatunk azon, ha gyakran nem kapunk okos feleletet oly kérdésekre, melyek magukban véve eléggé fontosak, midőn csak úgy véletlenül vetjük oda egy csomó köznapi kérdés közé? Ilyen kérdés sokszor komplikált és hogy kellőképpen megvilágíttassék, szükséges olykor bevezető és kiegészítő kérdéseket tenni. Bárkinek is, ha valamely tudományt el akar sajátítani, módszeresen kell eljárnia, t. i. az elején kezdeni és követni a fogalmak láncolatát és kifejtését. Többre mehet-e, aki véletlenül valamely tudományhoz oly tudományba vágó kérdést intéz, amely tudományak a kezdő szavát sem ismeri? Adhat-e a tudós neki, a legjobb akarata mellett is, kielégítő feleletet? Az ilyenkor adott különleges felelet föltétlenül tökéletlen, sőt gyakran épen érthetetlen vagy épen megbotránkozató és ellentmondó lesz. Teljesen így áll a

dolog, mikor mi a szellemekkel érintkezünk. Ha tanulni akarunk az ő iskolájukban, tanfolyamot kell végeznünk velök; de ép úgy, mint itt közöttünk is, jól ki kell választanunk tanárainkat és szorgalmasan kell munkálkodnunk.

Már említettük, hogy a magasabb szellemek csak komoly körökben jelennek meg, kiváltképen, ahol a jóra való törekvést illetőleg teljes gondolati és érzelmi egyetértés van. Onnan, ahol fölületes és léha kérdéseket intéznek hozzájuk, épen úgy elvonulnak, mint az okosak az emberek között; így azután szabad marad a tér a hazudozó és tétlen szellemek számára, akik mindenütt ólálkodnak és lesik az alkalmat, hogy gunyolódhassanak és mulathassanak a mi rovásunkra. Mi lesz az ilyen körben a komoly kérdéssel? Megfelelnek reá; de ki felel reá? Épen olyan ez, mintha valaki egy vigan dorbézoló csoport felé ezeket a kérdéseket kiáltaná: Mi a lélek? Mi a halál? Vagy más eféle épületes dolgokat. Ha komoly feleletet óhajtunk, legyünk magunk is komolyak a szó teljes értelmében és fogadjunk el minden szükséges föltételt, csakis így kaphatunk nagy dolgokat. Legyünk nagyon szorgalmasak és kitartók a tanulásban, különben elhagynak minket a magasabb szellemek, mint a tanító hanyag tanítványát.

IX.

A tárgyak mozgása kétségtelen tény. Már most meg kell tudnunk, hogy ebben a mozgásban van-e értelmi nyilvánulás vagy nincs, és ha van, mely forrásból ered ez a nyilvánulás?

Nem beszélünk most bizonyos tárgyaknak értelmes mozgásáról, sem a szóbeli közleményekről, sőt a médium által közvetlenül leírt dolgokról sem. A jelenségeknek ez a neme elég világos azok előtt, akik látták és tanulmányozták, de első tekintetre nem eléggé független az akarattól, hogy meggyőződést keltsen a kezdő megfigyelőben. Mi tehát csupán azt az írást említjük, amelyet valamely tárgyhoz, pl. kosárhoz vagy deszkához erősített írón utján kapunk. Az a mód, amely-

lyel a médium az ujját a tárgyra helyezi, teljesen kizárja, amint már említettük, annak a lehetőségét, hogy bár a legnagyobb ügyességgel is képes volna, akármely módon is, az írás vonásait céljainak megfelelő módon létrehozni. Tegyük fel azonban, hogy valami csodálatos ügyesség által még a legélesebben vizsgálódó szemet is képes megtéveszteni; hogyan magyarázzuk meg azt, hogy az írón alól kikerült feleletek olyan természetűek, mikép teljesen kiesnek a médium fogalmköréből és ismeretköréből? Jegyezzük meg jól azt is, hogy nem egy szótagból álló feleletekről van itt szó, hanem néhány legnagyobb gyorsasággal irt oldalról; akár váratlanul rögtönöztek, vagy az valamely meghatározott kérdésre történt. Gyakran az irodalom ismeretétől távol álló médium keze alól olyan költemények kerülnek ki, melyek kifogástalan emelkedett hangulatuak és tiszták, s amelyeket meg nem tagadnának a legjobb költők sem. Még inkább növeli a dolog különösségét az, hogy a jelenségek mindenütt előfordulnak és a médiumok a végtelenségig szaporodnak. Ezek a tények valók-e vagy sem? Csak azt az egyet felelhetjük erre: lássátok és tanulmányozzátok, az arra való alkalmakban hiányt nem fogtok szenvedni, de főképen gyakran, hosszasan és a megkövetelt feltételekhez hiven végeztétek a megfigyeléseket.

Mit felelnek a tiszta igazságra a tagadók? Azt mondják: megcsal titeket a szemfényvesztés, vagy a képzelet játszik veletek. Először is azt feleljük erre, hogy nem szabad a szemfényvesztés szót ott használni, ahol semmi haszon sem kecsegtet; mert a szemfényvesztők nem üzik mesterségüket ingyen. Legjobb esetben tehát misztifikáció volna az egész; de micsoda különös dolog utján történhetett volna meg, hogy a világ egyik végétől a másikig valamely misztifikáló egy és ugyanabban az időben egyetértőleg abban állapodott volna meg, hogy mind ugyanazt fogják cselekedni és egyenlő hatásokat fognak előidézni; valamint hogy egy és ugyanarra a dologra vonatkozólag, különböző nyelveken, ha nem is szóról-szóra, de értelmileg teljesen azonos feleleteket adnak? Hogyan és mi célból ál-

lanának szolgálatába ilyen mozgalomnak tekintélyes, komoly, tiszteletreméltó és tanult emberek? Hogyan találnák meg a gyermekekben is a kellő türelmet és ügyességet? Ha ugyanis a médiumok nem szenvedőleges eszközök, akkor olyan ügyességre és ismeretre volna szükségük, ami semmiképen sem férne össze bizonyos korról és bizonyos társadalmi állásokkal.

Erre meg azt mondják, ha nem csalt senki, akkor hát önámítás esete foroghatna fenn. Logikusan gondolkodva, van bizonyos nyomatéka annak, hogy milyenek a tanuk; vagy azt kell kérdeznünk, hogy csakis a tudatlanok közül kerülnek-e ki a szellemtan hívei, kiknek mai nap már ezrekre megy a számuk? Annyira rendkívüliek a jelenségek, melyekre a spiritizmus támaszkodik, hogy képesek vagyunk felfogni az ellenfelek kételkedését; de azt nem hagyhatjuk, hogy bizonyos hitetlenek jogot formálnak arra, hogy józan ésszel csak ők maguk rendelkezessenek, és tekintetre sem méltatva elleneiknek társadalmi állását, erkölcsi értékét, kivétel nélkül balga embereknek minősítik mind azokat, kik velük egy nézetben nincsenek. Minden helyesen ítélő ember szemében, ha nem is épen bizonyíték, de legalább az illetők mellett szóló feltevés lesz az a vélemény, mely olyan felvilágosodott emberektől származik, kik sokáig láttak és tanulmányoztak valamit és elmélkedtek is fölötte; annyival is inkább, ha az a vélemény képes volt lekötöni komoly emberek figyelmét, kiknek nem áll érdekükben valamely tévedést terjeszteni, sem rá nem érnek, hogy idejüket hitvány dolgokra vesztegessék.

X.

Van az ellenvetések között néhány legalább a látszat szerint kiválóbb, mert komoly egyének megfigyeléséből származik.

Ez ellenvetések egyike bizonyos szellemek beszédén alapszik, amelyet nem tartanak ahhoz a fokozathoz illőnek, melyen a természet fölött álló lényeket képviselni szokás. Ha visszatekintünk a tannak főntebb kö-

zölt összefoglalására, láthatjuk, hogy a szellemek maguk tanítanak minket arra, hogy ők ismeret és erkölcsi minőség tekintetében sem egyformák, és hogy nem szabad minden szavukat készpénznek vennünk. Az értelmes emberek dolga megkülönböztetni a jót a rossztól. Valóban, akik ebből azt következtetik, hogy csupán gonosz lényekkel van dolgunk, kiknek egyetlen foglalkozásuk az, hogy minket misztifikációjukkal megtéveszenek: azok nem ismernek oly körökben kapott közleményeket, amelyek csupán magasabb szellemeiktől származnak, különben nem gondolkoznának így. Boszszantó dolog az, hogy a véletlen oly rossz szolgálatot tett, hogy a szellemvilágnak csupán rossz oldalát mutatta meg nekik; mert nem akarjuk föltételezni, hogy rokonszenves hajlamánál fogva inkább gonosz, mint jó szellemeket, t. i. hazugokat vagy olyanokat, kik felháborítóan durva nyelven beszélnek, vonzanak magukhoz. Inkább azt állapíthatjuk meg ebből, hogy elveiknek a szilárdsága nem elég hatalmas arra, hogy a gonoszt eltávolítsa; és bizonyos örömet lelvén abban, hogy e tekintetben kíváncsiságukat kielégíthetik, a gonosz szellemek fölhasználják a jó alkalmat és közéjük csempészik magukat, míg a jók eltávolodnak.

Ha ezek alapján akarnánk itélni a szellemek kérdésében, az annyi volna, mintha valamely nép jellemét abból itélnék meg, amit valamely ostoba vagy rosszhírű emberek gyülekezetében beszélnek vagy cselekesznek, ahová sem a bölcsök, sem az értelmes emberek soha be nem teszik a lábukat. Az így ítélőkkel úgy áll a dolog, mint azzal az idegennel, ki a fővárosnak éppen a legcsunyább külső városrészében érkezik meg és a főváros egész lakosságát ennek a városrésznek alacsony szokásai és beszéde után itéli meg. A szellemek világában is megvan a jó és a rossz társaság. Tessék a kételkedőknek azt tanulmányozni, ami a válogatottabb szellemek között történik: akkor meglátják, hogy az előkelő városrész egészen mást foglal magában, mint a köznép területe. De — kérjük — hát eljönnek-e hozzánk az előkelő szellemek? Erre mi azt feleljük: ne maradjatok a külvárosban, lássatok, figyeljétek és ak-

kor ítélték; a tények az egész világ számára megvannak, ha a kutatók csak azok közül nem valók, akikre Jézus mondotta, hogy „látván, nem látnak és hallván, nem hallanak“.

Az ellenkező vélemények egyik neme azt hangoztatja, hogy a szellemi közleményekben és a szellemi téren mutatkozó összes anyagi jelenségekben csupán valamely ördögi erőnek, újabb Proteusnak közreműködését látja, ki mindenféle alakban megjelenik, csak-hogy minél inkább felhasználhasson minket a rosszra. Nem tartjuk komoly vizsgálódás eredményének ezt a nézetet, azért meg sem állunk ennél a véleménynél. Megfelelünk reá, amidőn csak annyit mondunk: ha így állana a dolog, meg kellene vallanunk, hogy az ördög néha nagyon okos, nagyon észszerű és főképen nagyon erkölcsös lehet; vagy éppen azt kellene mondanunk, hogy vannak jó ördögök is.

Tényleg, hogyan higyjük el, hogy Isten csak a rossz szellemeknek engedné azért meg, mikép köztünk megjelenhessenek, hogy megrontsanak minket, és nem adná nekünk ennek ellensúlyozására a jó szellemek tanácsait? Ha nem tehetné Isten, az tehetetlenség volna; ha pedig tehetné, de nem jól tenné, az nem férne össze az ő jóságával. Istenkáromlás volna akár az egyiket, akár a másikat feltételeznünk. Jegyezzük meg, hogy ha elismerik azt, mikép a közlések gonosz szellemeiktől erednek, az annyi volna, mintha elismernék e jelenségek alapelvét; de attól a pillanattól fogva, hogy ezek a jelenségek léteznek, ezek csakis Isten engedelmével lehetnek. Hogyan lehet istentelenség nélkül azt hinnünk, hogy Isten csakis a gonoszt engedi megnyilatkozni a jónak a kizárásával? Ez Isten káromlása volna és a józan ész és a vallás legegyszerűbb fogalmával is ellenkeznék.

XI.

Azt is mondják, furcsa dolog, hogy csupán ismerős emberek szelleméről beszélünk és kérjük, miért

jelentkezhetnek csak azok? Tévedés ez, mely mint sok más hasonló, fölületes megfigyelésből származott. Az önként és váratlanul jelentkező szellemek között sokkal több az ismeretlen, mint a kiválónak ismert emberek szelleme és azok rendesen valamely közönyös, vagy képletes, vagy jellegzetes néven jelentkeznek. Ha pedig szellemeket idézünk, akkor ha nem rokonok vagy barátok azok, sokkal természetesebb olyant idéznünk, akit ismertünk, mint akit nem ismertünk. A kiválók nevei sokkal feltünőbbek, azért szokás jobban törődni velük.

Azt is különösnek tartják, hogy az elsőrendű emberek szellemei egész otthoniasan megjelennek hívásunkra és olyan csekélységekkel foglalkoznak, amilyenekkel életükben nem szoktak volt foglalkozni; de ezen cseppet sem ütköznek meg azok, akik tudják, hogy az embernek a szellemvilágban nem ad felsőbbséget a hatalom vagy tekintély, melynek itt a földön örvendett. A szellemek megerősítik ezzel az evangélium szavait: aki magát felmagasztalja, megaláztatik, aki magát megalázza, felmagasztaltatik. Ez arra a rangra vonatkozik, melyet mindegyikünk közöttük el fog foglalni s így lehet, hogy aki első volt a földön, az utolsó lehet a szellemvilágban; aki előtt fejet hajtottunk, amíg itt élt, úgy kerülhet közénk, mint a legalázatosabb munkás, mert megválva az élettől, megvált egyuttal teljes nagyságától is, és a leghatalmasabb uralkodó odaát a legutolsó katonájánál is alább kerülhet.

XII.

A megfigyelések után bebizonyított és maguk a szellemek által megerősített tény az, hogy az alantas szellemek gyakran élnek ismert és tiszteletreméltó nevekkel. Ki biztosíthat tehát minket arról, hogy p. o. azok a szellemek, akik magukat Sokratesnek, Julius Cézárnak, Nagy Károlynak, Fénelonnak, Napoleonnak vagy Washingtonnak, stb.-nek nevezik, csakugyan

az említett személyekéi voltak-e? Megvan ez a kétely a szellemtannak bizonyos igen buzgó híveiben is, kik elfogadják a szellemek megjelenését és nyilvánulását, de azt kérdik, hogyan ellenőrizhetjük azok személyazonosságát? Valóban nehéz ennek az ellenőrzése; és ha az olyan hiteles eljárással nem is ejthető meg, mint valami hivatalos eljárás: legalább is bizonyos jelekből való következtetés útján megtehető.

Ha olyan egyénnek a szelleme nyilatkozik, akit ismertünk, p. o. rokoné vagy baráté, különösen, ha nem régen halt meg, az rendesen úgy történik, hogy az illetőnek beszéde teljesen olyan jellegű, mint amilyennek ismertük; már ez is a személyazonosság egyik jele. Ha azonban a szellem oly bizalmas dolgokról beszél és oly családi körülményeket említ, melyekről egyedül az tudhat, akihez a szót intézi: akkor már ugyszólván nem volna szabad kételkednünk. A fiu semmi esetre sem fogja máséval összetéveszteni anyjának vagy apjának beszédét, valamint a szülők sem a gyermekükét. Anynyira megragadó néha az ilyen bizalmas dolgok idézése, hogy képes a leghitlenebb embert is meggyőzni. A legelfásultabb kételkedő csaknem kővé mered gyakran, mikor előtte váratlanul ilyen leleplezések történnek.

Más nagyon jellemző körülmény is segít a személyazonosságot megállapítanunk. Mondtuk már, hogy a médium írása rendesen megváltozik, ha újabb szellem jelentkezik és hogy ugyanegy szellemmel ugyanaz az írás kerül mindenkor ki a keze alól. Bebizonyult néha, különösen a nem rég elhalt személyekre vonatkozólag, hogy az ilyen írás szakasztott mása volt az élőkörükbeli írásuknak s láttak már tökéletesen egyező névalíráásokat is. Távol állunk attól, hogy szabály gyanánt vagy épen állandóan tapasztalhatókként említsük fel ezeket a tényeket, de igenis megfigyelésre méltóknak tartjuk.

Csakis bizonyos tisztultsági fokig jutott szellemek szabadultak meg a testi befolyásoktól; míg azok, akik még nem váltak el teljesen a testüktől, azaz nem dematerializálódtak, amint ők mondják, megtartják leg-

nagyobb részét a földön birt fogalmaiknak, hajlamaiknak és sajátságaiknak. Ez is a felismerhetés egyik eszköze. Vannak azonban, különösen a jelenségek nagy tömegében, olyan részletek is, amelyeket csakis gondos és kitartó megfigyelés útján lehet felfedezni. Találkozunk oly írók szellemével, kik megbírálják saját munkájukat vagy tanaikat és ezekből bizonyos részeket helybenhagynak vagy elítélnék. Mások oly dolgokat említenek fel elmúlt életükből vagy halálukra vonatkozólag, amelyek részben teljesen ismeretlenek előttünk, részben pedig kevéssé ismertek. Ezek mind legalább is erkölcsi bizonyítékok a személyazonosság mellett, az egyedüliek, melyeket absztrakt dolgok mellett felhozhatunk.

Ha tehát valamely megidézett szellem azonosságát bizonyos pontig némely esetben megállapíthatjuk, nincs okunk azt hinni, hogy ugyanazt meg nem tehetjük más esetekben is. Ha pedig a régebben elhaltak esetében nem rendelkezünk ugyanazon eszközökkel, még mindig megmarad a nyelv és a jellem ismertető eszköz gyanánt; mert bizonyos, hogy jó ember szelleme nem beszélhet úgy, mint romlott vagy erkölcstelen ember szelleme. Azok a szellemek, kik szeretnek tekintélyes név hangoztatása mellett megjelenni, hamar elárulják magukat beszédük és elveik által. Aki például Fénelonnak nevezné magát, azonnal elárulná csalását, ha csak véletlenül is olyat mondana, ami sérti a jó izlést és az erkölcsöt. Ha ellenben mindig tiszták nyilvánított gondolatai, ha egymással nem ellenkeznek és állandóan megmaradnak a Fénelon jellemének megfelelő magaslaton: nincs okunk rá, hogy személyazonosságát kétségbevonjuk; különben fel kellene tételeznünk, hogy a mindig csak jót hirdető szellem szándékosan hazudhatnék, anélkül, hogy ez valami haszonnal járna. A tapasztalat arra tanít, hogy az ugyanegy fokozaton levő szellemek, kik egyenlő jelleműek és érzelmiűek, egy csoporttá vagy családdá egyesülnek; de számuk megszámlálhatatlan és távol állunk attól, hogy valamennyit ismerhetnők, sőt a legtöbbjének nevét sem tudjuk.

Valamely, Fénelonnal egy csoportba tartozó szellem eljöhet tehát az ő nevében és helyette, sőt gyakran annak a megbízásából, mint küldöttje. Ilyenkor az illető a küldőnek neve alatt jelenik meg, mert azonos vele és helyettesítheti őt, mivel nekünk névre van szükségünk, hogy a gondolatainkat hozzá köthessük. Elvégre azonban mit bánjuk mi azt, hogy valóban Fénelon-e az a szellem vagy más, ha mindig csak jóra oktat és épen úgy beszél, amint ahogy maga Fénelon beszélne. A fő az, hogy jó szellem, és mellékes, hogy milyen nevet visel, mert a név gyakran csak épen arra való, hogy gondoaltainkat hozzá kössük. Nem így áll a dolog, mikor bizalmas közleményekről van szó; de amint már mondtuk, az ilyen esetekben a személyazonosság bizonyítékai valamely különösen világos módon mutatkozhatnak.

Elvégre bizonyos, hogy a szellemek helyettesítése nagyon sok félreértésre adhat okot és nagy tévedéseket, sőt csalásokat eredményezhet. Ez a *gyakorlati spiritizmus* egyik nehézsége. Nem mondtuk azonban soha, hogy a spiritizmus könnyű tudomány, sem azt, hogy játszva, könnyebben lehet megtanulni, mint más tudományt. Nem győzzük eléggé ismételni, hogy szorgalmas, sőt gyakran igen hosszantartó tanulás kell hozzá. Mivel pedig kieroszakolnunk nem lehet az eseményeket, meg kell várunk, míg maguktól jelentkeznek, ez meg gyakran olyan körülmények között történik, amilyenekre legkevésbé gondolunk. A figyelmes és türelmes vizsgálódó számára bőséggel mutatkoznak a jelenségek, melyeknek ezer meg ezer árnyalatát fedezi föl és ezek mind világossággal szolgálnak. Ugyanez áll a közönséges tudományokra nézve is, míg a felületes ember a virágban csak valami szép alakulást lát, addig a tudós gondolkozása számára kincseket fedez fel benne.

XIII.

A fennemlített megfigyelések arra készítetnek, hogy egy másik nehézségről is beszéljünk néhány szót,

t. i. a különbségről, mely a szellemek beszédében tapasztalható.

Mivelhogy a szellemek tudás és erkölcsiség dolgában nagyon különböznek egymástól, világos, hogy egymással egészen ellenkező megoldását adhatják aszerint egy és ugyanazon kérdésnek, hogy milyen fokozatot értek el ők; egészen úgy, mint ha felváltva intéznék ugyanegy kérdést az emberek közül először tudóshoz, azután tudatlanhoz, majd pedig egy olyanhoz, aki gonosz tréfákat kedvel. A dolog lényege az, amint már mondtuk, hogy legyen tudomásunk arról, kihez fordultunk.

Azt kérdik azonban tőlünk, hogyan lehetséges az, hogy felsőbbnek ismert lények ne értenének mindenkor egyet? Mindenekelőtt azt feleljük erre, hogy a felhozandó októl függetlenül vannak más okok is, melyek eltekintve a szellemek milyenségétől, bizonyos mértékben befolyásolhatják a feleletek természetét. Olyan főkérdés ez, amire a tanulmányozás hosszantartó figyelmet, mély betekintést és mindenekfölött megfelelő visszelkedést és kitartást igényel, amint azt elvégre az emberi tudományok is megkívánják. Évek kellene ahhoz, hogy valaki középszerű orvossá és az életnek háromnegyed része, hogy tudóssá lehessen; a végtelenség tudományát pedig néhány óra alatt akarnók megszerezni! El ne tévesszük: a spiritizmus tudománya megmérhetlen, érinti a metafizikának s a társadalmi rendnek minden kérdését és egész világot nyit meg számunkra. Csodálkozhatunk-e tehát, hogy idő, még pedig sok idő kell ahhoz, hogy ezt megismerhesstük?

Az ellenmondások először is nem mindig olyan valóságosak, amilyeneknek látszhatnak. Nem látjuk-e naponként, hogy sok ember ugyanegy tudományt hirdet és azt a legkülönbözőbben értelmezi; hogy egy dologról beszélnek, bár különböző kifejezésekkel élnek és más-más szempontból tekintik, noha alapjában egy és ugyanaz a fogalom? Számoljuk meg, ha lehet, hányféleképp magyarázták már a nyelvtant! Tevük hozzá még, hogy a felelet alakja gyakran a kérdés alakjától

függ. Gyermekesség volna tehát ott ellenmondást látni, ahol gyakran csupán a szavakban van eltérés. A magasabb szellemek nem kötik magukat a beszéd alakjához; náluk a gondolat alapja a fő.

Vegyük tehát a lélek értelmezését. Minthogy e szónak külön elfogadott határozott jelentése nincs, a szellemek ép úgy különféleképp értelmezhetik, mint mi. Egyik azt mondhatná, hogy a lélek az élet elve, a másik, hogy éltető szikra, a harmadik belsőnek, a negyedik külsőnek mondhatná stb. Mindenkinek igaza volna a maga szempontjából. Azt is hihetnők, hogy némelyikük materialista elveket hirdet, pedig nincsen így. Ugyanigy vagyunk Isten fogalmának értelmezésével is. Lehetne minden dolognak az elve, a mindenség teremtetője, a korlátlan értelem, a végtelenség, nagy szellem stb. Végül pedig mégis csak Isten maradna. Térjünk át végül a szellemek osztályozására. Szakadatlan sorát alkotják a különböző fokozatoknak, az alantastól a magasig, az osztályozás tehát korlátlan. Az egyik három, a másik öt, tíz vagy husz osztályt különböztethetne meg tetszése szerint anélkül, hogy egyik is tévedne. Például szolgálnak nekünk ebben az összes emberi tudományok. Minden tudósnak megvan a maga rendszere; a rendszerek változnak, de a tudomány nem változik. Tanuljuk bár Linné, Jussieu vagy Turnefort rendszere szerint a növénytant, mindenképp növénytant fogunk tanulni. Hagyjunk fel tehát azzal, hogy tisztán megegyezéstől függő dolgoknak nagyobb fontosságot tulajdonítsunk, mint ahogyan azt megérdemlik; tartsuk magunkat az egyedüli igazán komoly dologhoz és jól átgondolván valamit, gyakran akadunk a legeltérőbbeknek látszó dolgokban oly hasonlóságokra, amelyeket szem elől tévesztettünk legelső megfigyelésünk alkalmával.

XIV.

Egyszerűen figyelmen kívül hagynók bizonyos kétkedőknek ellenvetéseit, melyeket arra alapítanak,

hogy némely szellem helyesírási hibákat ejtett a közleményeiben, ha nem szolgáltatna ez alkalmat egy lényeges megjegyzésre. Helyben kell hagynunk, hogy a szellemek helyesírása nem mindig kifogástalan; de nagyon gyengén okoskodunk, ha még ezt is bírálat tárgyává akarjuk tenni, mondván: mivel a szellemek mindent tudnak, tudniok kellene a helyesírást is. Elsorolhatnók ellenvetésül azt a sok ilyenü hibát, melyet a világ legbölcsebb emberei ejtettek, anélkül, hogy érdemből ez levont volna valamit; csak hogy ez esetben sokkal komolyabb kérdés előtt állunk. A szellemek, különösen a magasabb szellemek előtt az eszme minden, az alak pedig semmi. Amint szabaddá váltak az anyagtól, maguk között a gondolat gyorsaságával beszélnek, mivel magát a gondolatot adják át egymásnak minden közvetítő eszköz nélkül. Nagyon kényelmetlenül érezhetik tehát magukat, mikor kénytelenek azért, hogy velünk megérttethessék magukat, az emberi nyelvek hosszadalmas és zavaros alakjait használni; főképp mivel elégtelen és tökéletlen ez a nyelv arra, hogy minden fogalmat kifejezhessenek vele. Maguk is mondják ezt és érdekes látni, mikép igyekeznek csökkenteni ezt a nehézséget. Magunk is így járnánk, ha olyan nyelven kellene magunkat valakivel megérttetnünk, amelynek sokkal hosszabb szói, valamint hosszabb és szegényebb kifejezésmódjai volnának, mint az általunk használt nyelvnek. Ilyen zavarban van a nagy tehetségű ember, kit türelmetlenül tesz az írás lassúsága, mivel tolla soha sem éri utól gondolatait. Megérthetjük ezek után, mily keveset törődnek a szellemek a helyesírás gyermekességével, mikor szerfölött fontos és komoly oktatást akarnak adni. Nem elég csudálatos már maga az is, hogy ők különbség nélkül minden nyelven beszélnek hozzánk és értik valamennyit? Ebből azonban még nem kell azt következtetni, hogy nincs tudomásuk a szokásos nyelvjavításokról, figyelembe veszik ők azt, mikor szükség van rá. Például az általuk tollba mondott költemények a médium tudatlanságának dacára gyakran a legszigorubb helyesírónak a bírálatát is kiállják.

XV.

Vannak olyan emberek is, akik mindenütt és mindenben, amit nem ismernek, veszedelmet látnak és nem előnyös következtetést vonnak le abból is, hogy némelyek elmebetegek lettek, miután ebbe a tanulmányba mélyedtek. Hogyan lehet józaneszü embereknek komoly ellenvetést látni ebben? Nem ugyanazt a hatást gyakorolja-e minden más szellemi foglalkozás a gyenge agyra? Tudjuk-e a számát a sok tébolyodottnak és rögeszmésnek, kinek a mennyiségtan, az orvosi tudomány, a zene, a bölcsészet és más tanulmány zavarta meg az elméjét? Kell-e ezért kárhoytatnunk ezeket a tudományokat? Mit mutat ez? A testi munka által a karjainkat és a lábainkat nyomoritjuk meg, melyek az anyagi működés eszközei, az értelmi munka által pedig agyunkat rongáljuk meg, mely a gondolkozás eszköze. Azért azonban, hogy az eszköz törött, nem törött a szellem. A szellem sértetlen és ha megszabadult az anyagtól, nem veszi kevésbé hasznát képességeinek. A maga nemében az ember ilyenkor vértanuja a munkának.

A szellemnek minden nagy elfoglaltság okozhat örületet; a tudományok, a művészetek, sőt a vallás is egyaránt előidézhetik azt. Az örület legelső oka az agynak szervi hajlandósága, mely többé vagy kevésbé fogékonyra teszi bizonyos benyomások iránt. Ha már egyszer megvan a hajlandóság, akkor az örület a főfoglalkozással kapcsolatos jelleget ölt, mely rögeszmévé válik. Épen ugy lehet a szellem is rögeszméje annak, aki foglalkozik vele, mint akár Isten, az angyalok, az ördög, a vagyion, a hatalom, valamely művészet vagy tudomány, az anyaság, vagy valamely politikai vagy társadalmi rendszer. Valószínű, hogy a vallásos örjögő a spiritizmusnak lett volna örültjévé, ha főképpen ezzel foglalkozott volna, amint a spiritizmustól megörült ember is a körülmények szerint más által tébolyodhatott volna meg.

Én tehát azt mondom, hogy a spiritizmusnak e tekintetben semmi kiváltsága sincs, sőt messzebb megyek ennél és azt állítom: a jól megértett spiritizmus óvszer az elmebaj ellen.

Az elmezavarodás leggyakoribb okai közé kell sorolnunk a csalódásokat, a szerencsétlenségeket és a megakadályozott hajlamokat, melyek egyszersmind legtöbbszörre okozói az öngyilkosságnak is. A valódi spiritista azonban oly magas szempontból nézi a földi dolgokat, oly kicsinyeknek és jelentékteleneknek látszanak azok a reá várakozó jövőhöz képest és annyira rövid és futólagos neki ez az élet, hogy a földi bonyodalmakat csak kellemetlen utazási eseményeknek tekinti. Ami más embernél heves felindulást okozna, az a valódi spiritistát csak közepes mértékben érinti, mert tudja, hogy a földi gondok csak előmenetelét szolgáló megpróbáltatások, hogyha zugolódás nélkül képes azokat elviselni; és mert oly mértékben látja majd hasznát küzdelmének, amilyen bátran bírta azokat kiállni. Meggyőződése őt olyfokú megadásra bírja, mely megóvjaa a kétségbeeséstől s ebből kifolyólag a haladéktalanul bekövetkező örületől vagy öngyilkosságtól is. A valódi spiritista a szellemekkel való érintkezés alkalmával látott jelenségekből azt is tudja, hogy milyen sors vár mindazokra, akik szándékosan rövidítik meg napjaikat a földön. Az ilyen látványok igen alkalmasak arra, hogy gondolkozóvá tegyék őt. Nagy számmal vannak olyanok is, akiket visszatartottak, mikor megindultak ezen a veszedelmes lejtőn. Ez egyike a spiritizmus eredményeinek. Nevessenek bár rajta a hitetlenek, amennyit akarnak, kívánom, hogy legyen részük mindabban a vigasztalásban, amit a spiritizmus nyújt azoknak, kik érdemesnek tartották, hogy behatoljanak titokzatos mélységeibe.

Az ijedelem is az elmezavarodás okai közé tartozik és nem egy agy megbomlásának volt az ördög az oka. Tudjuk-e hányan lettek annak áldozatai, hogy gyöngé szellemű embereket a pokol képével kinozták, amit azután igyekeztek minél félelmetesebbé tenni

holmi torz részletek által? Mondják, hogy az ördöggel csak a kis gyermekeket ijeszti, akárcsak a mumussal, vagy a veszett farkassal, és hogy ez csak arra való fogás, hogy jól viseljék magukat; csakhogy azután, amikor már nem félnek tőle, annál rosszabbak lesznek, mint aminők voltak. Ilyen szép eredményre való törekvésből származik aztán az a számos epilepszia, amit az érzékeny agy megrendítése idéz elő. Nagyon gyenge volna a vallás, ha hatalma csupán a félelem befolyásától függne; de szerencsére nem így áll a dolog. Vannak más eszközei a vallásnak, hogy a lélekre hathasson. Sokkal hatásosabb és komolyabb eszközöket ad neki a spiritizmus, ha tudja, hogyan használja azokat; mert a dolgok valóságát mutatja meg és így semlegesíti a felfokozott félelem által okozott veszedelmes hatásokat.

XVI.

Még két ellenvetést kell megvizsgálnunk és valamennyi közül csakis ez a kettő érdemli meg valóban az ellenvetés nevet, mivel megokolt elméleten alapszik. Mind a kettő helybenhagyja úgy az anyagi, mint az erkölcsi jelenségek valóságát, de kizárja a szellemek közreműködését.

Az egyik szerint a szellemeknek tulajdonított jelenségek mind csupán delejes hatások lennének. A médiumok abban az állapotban lennének, amit éber szomnambulizmusnak nevezhetnénk. Olyan jelenség ez, amelyet mindenki láthatott, aki tanulmányozta a delejességet. Ebben az állapotban értelmi képességeink a rendesnél nagyobb fejlettségre tesznek szert és közvetlen észrevételeink köre tulterjed rendes befogadóképességünk határain. Eszerint a médium világos látásánál fogva önmagából meritene mindent, amit beszél és amit észrevételeiből közöl velünk még azokról is, melyek rendes állapotában teljesen idegenek előtte.

Mi, akik harmincöt évnél több idő óta tanulmá-

nyoztuk a szomnambulizmus minden változatát és láttuk csodálatos jelenségeit, megvalljuk, hogy sok szellemi jelenséget lehet épen általa megmagyarázni; de a hosszantartó és figyelmes vizsgálódás egész tömeg oly esetet tár fel, melyben anyagilag ki van zárva, hogy a médium másképp szerepelhessen, mint valami passzív eszköz. Akik a fönt említett nézet hívei, azoknak is csak azt mondhatjuk, amit a többinek: „Nézzétek és figyeljétek meg, mert bizonyára nem mindent láttatok még.“ Nézetük ellenében pedig két meggondolni való dolgot hoztunk fel, amit az ő saját tanukból vettünk. Honnan származott a szellemtan elmélete? Talán olyan képzelt rendszer-e az, amelyet némely ember azért talált ki, hogy megmagyarázza általa az eseményeket? Épen nem az. Ki talált tehát reá? Épen azok a médiumok, akiknek oly nagyfoku tisztánlátást tulajdonított. Ha tehát ez a világos látás olyan, amilyenek tartják, miért tulajdonították volna a médiumok a szellemeknek azt, amit önmagukban fejtettek ki? Hogyan adtak volna olyan pontos, logikus és magas utasítást nekünk arra nézve, hogy milyen természetűek az emberfölötti értelmiségek? Két dolog közül az egyik áll: vagy tisztán látnak a médiumok, vagy nem. Ha tisztán látnak és mi megbizunk abban, hogy esakis igazat mondanak: akkor ellenmondásba keveredünk, ha azt mondjuk, hogy nincs igazuk. Ha pedig minden jelenségnek a médium volna a forrása, akkor azonos jelenségek származnának egy és ugyanazon egyéntől, és nem hallhatnánk valakit egymástól eltérő módon beszélni, azt sem hallhatnók, hogy egymásután legellentétesebb állításokat fejt ki. A médium útján létrejött jelenségeknek nem egységes volta a források különbözősége mellett bizonyít; így tehát, ha a médiumban magában mindazt nem találjuk meg, amit mond, okvetlenül kivüle kell azt keresnünk.

Más ellenvetés szerint a médium ugyan a jelenségek forrása, de nem önmagából merit, mint a szomnambulizmus hívei állítják, hanem a környezetéből. Eszerint a médium valami tükörféle volna, mely híven visszatükrözi az őt környező személyeknek minden fo-

galmát, gondolatát és ismeretét, és semmi olyat nem mondana, ami legalább néhány jelenlevő ember előtt ismeretes ne volna. Nem lehetne akkor tagadni azt, ami a tan egyik alapelve, hogy t. i. a jelenlevők befolyást gyakorolnak a jelenség természetére; csakhogy egészen másféle ez a befolyás, mint amilyenek gondolják és innen van az, hogy a médiumot a környezete gondolatai visszhangja gyanánt akarják feltüntetni. Távol áll ez a valóságtól, mert az esetek ezrei épen az ellenkezőjét bizonyítják. Komoly tévedés ez, ami megint csak azt bizonyítja, mily veszedelmes korán levonni a következtetést. Ezek az emberek nem tagadják a természeti eseményeket, melyekről a közönséges tudomány nem képes számot adni, de a szellemek jelenlétét elfogadni nem akarják. Valószínű volna az ő elméletük, ha minden jelenséget felkarolna, csakhogy épen nem így áll a dolog. Hiába hivatkozunk ezek előtt arra, hogy a médiumnak bizonyos közleményei valamennyi jelenlevőnek gondolataitól, ismereteitől és nézeteitől teljesen eltérők, és hogy e közlemények gyakran rögtönözöttek s ellenkeznek minden előbb ismert fogalommal; ők nem foglalkoznak ilyen csekélységekkel. Azt mondják, hogy a gondolatok áramlása messze tulerjed azon a körön, mely minket közvetlenül környez, és hogy a médium olyan nagy mértékben visszfényez az egész emberiségnek, hogy ha nem a közelségéből meríti a sugalmakat, hát elmegy s kívül keresi a városban, a környéken, az egész földtekén, sőt még a tulsó légkörökben is.

Nem gondolom, hogy ez az elmélet egyszerűbb és valószínűbb magyarázatot ad, mint a spiritizmus elmélete, mert más, még csodálatosabb okot tételez föl. Nem lehet észellenesebb az a felfogás, hogy a térségeket benépesítő és velünk állandóan érintkező lények közlik velünk gondolataikat, mint az a feltevés, hogy az egész világegyetem általános kisugárzása minden irányból jöve, valamely egyénnek az agyában összpontosulhat.

Mégegyszer kiemelem azt a főpontot, amit sohasem elég hangoztatnom, hogy t. i. a szomnambuliz-

musra és a visszatükröződésre alapított elméletet néhány ember képzelete alkotta meg, tehát egyéni nézet, melyet azért alkottak, hogy tényeket magyaráz-hassanak meg álaluk; holott a szellemek tana nem embertől ered, hanem tollba mondották azt maguk azok az értelmes lények, akik a jelenséget létrehozták, tehát senki sem gondolt reá, sőt az általános vélemény el is vetette. Most tehát azt kérdezzük, honnan merítették a médiumok azt a tant, mely az egész földön senkinek a gondolatában meg nem volt; továbbá, hogy miféle csodálatosan összevágó körülmények okozták azt, hogy a földteke minden pontján szétszórta levő médiumok ezrei, kik sohasem látták egymást, egyetértőleg teljesen ugyanazt nyilatkoztatják ki? Ha a Franciaországban elsőnek feltűnt médiumot az Amerikában már ekkor elfogadott nézetek befolyásolták volna: mi esoda különködésből kifolyólag kereste volna gondolatait 2000 mérföldnyire a tengeren túl a nyelvre és szokásokra nézve idegen népnél és nem a saját környezetében?

Van azonban még egy olyan körülmény, melyet nem eléggé vettek figyelembe. A legelső szellemi nyilatkozatokat ugyanis Franciaországban és Amerikában egyaránt nem irás és nem beszéd útján kapták, hanem az abc-nek megfelelő kopogtatás útján, mely kopogásokból szókat és mondatokat állítottak össze. Ilyen módon tudatták a magukat leleplező lények az emberekkel azt is, hogy ők szellemek. Ha tehát feltételezhetjük, hogy az irás és a beszéd a médium gondolatait foglalja magában, nem tehetjük fel ugyanazt a kopogásokról, melyeknek jelentését azelőtt senki sem ismerhette.

Számos oly esetet idézhetnénk, melyben a nyilatkozó értelmes lény határozottan független akaratu, külön egyéniségnek bizonyult. Az ellenkező véleményűeket tehát megint csak arra utaljuk, hogy nagyobb gonddal végezzék megfigyeléseiket és ha igazán és előítélet nélkül fogják tanulmányozni a dolgot, és nem ítélnének, mielőtt mindent láttak volna: akkor be fog-

ják látni, hogy elméletükkel képtelenek mindent bebizonyítani. Csupán azt kérdezzük, hogy a nyilatkozó értelmes lény, legyen az bárki, miért nem felel általánosan ismert kérdésekre; például a kérdező nevét, korát, azt, hogy mi van a kezében, mit cselekedett tegnap, mi a holnap terve stb. Ha a médium az ülésen jelenlevők gondolatainak tükre volna, akkor mi sem lenne könnyebb, mint ilyen kérdésekre felelni.

Az ellentábor megfordítja az érvelést és azzal a kérdéssel vág vissza, hogy a szellemek, akiknek mindent kell tudniok, annál az aksiómánál fogva: aki tudja a nehezét, tudja a könnyűt is, — miért nem tudnak ilyen egyszerű dolgot, és ebből azt következtetik, hogy ezek nem is szellemek. Ha valamely tudatlan, vagy gonosz tréfát kedvelő ember tudós testület elé állva, azt kérdezné például, hogy miért van világosság fényes déli időben: gondoljuk-e, hogy erre érdemesnek tartaná a testület komoly feleletet adni, vagy logikus volna-e a hallgatásból vagy a gúnyos feleletből megállapítanunk, hogy a testületnek minden tagja számár? Épen azért nem felelnek a hitvány és nevetséges kérdésekre, mivel akik nem felelnek, magasabb szellemek és nem engednek játékot üzni magukkal. Inkább hallgatnak, vagy azt mondják, hogy foglalkozzunk komolyabb dolgokkal.

Végül azt kérdezzük, miért van az, hogy ezek a szellemek gyakran kitűzött időben jelennek meg és tűnnek el és ha letelt a kitűzött idő, hiábavaló minden kérdés, vagy könyörgés, semmi sem tarthatja vissza őket? Hiszen ha a médium csupán a jelenlevők gondolatának a befolyása alatt működnek, akkor a sok akarat egyesült ereje még fokozná a médium tisztánlátását. Ha tehát nem enged a jelenlevők saját akaratával megerősített kívánságainak: annak az az oka, hogy reá és a környezetére nézve idegen befolyásnak enged és hogy az az idegen befolyás saját ügyetlenségét és egyéniségét árulja el.

XVII.

A szellemtant illető kételkedés, ha az nem rendszeres, érdekbeli ellentétből ered s csaknem mindenkor a tények hiányos ismeretéből származik. Ez pedig nem gátol meg bizonyos egyéneket, hogy úgy ne bánjanak ezzel a kérdéssel, mintha tökéletesen ismernék. Lehetünk nagyon szellemesek, sőt tanultak is, mégis hibásan ítélhetünk. Az pedig a legelső jele annak, hogy hibás az ítéletünk, ha hibátlannak tartjuk a magunkét. Sokan a szellemi jelenségekben csupán kíváncsiságukat csiklandó dolgot látnak. Reméljük azonban, hogy majd ha elolvassák ezt a könyvet, be fogják látni, hogy ezek a különös jelenségek nem pusztán időtöltésre valók.

A szellemtan két részt foglal magában. Az egyik a jelenségek általános kísérleti része, a másik pedig az értelmi jelenségekre vonatkozó bölcséleti rész. Aki csupán az elsőt figyelte meg, az nem bír külön tudással, mint az, aki a természettant csak mulattató kísérletek útján ismerte meg anélkül, hogy a tudománynak mélyére hatolt volna. A valódi spiritizmus a szellemek által nyújtott oktatásban rejlik, és azok az ismeretek, melyeket ez a tanítás nyújt, sokkal fontosabbak, sem hogy lehetséges volna másképp, mint magunkbaszállva, esőndben és hosszasan folytatott komoly tanulmány útján megszerezni, mert csakis ilyen feltétel mellett lehetséges végtelen sok jelenséget és olyan árnyalatokat megfigyelni, melyeket a fölületes vizsgáló elszalaszt, és csakis ily feltétel mellett szabad magunknak véleményt akotnunk. Ha ennek a könyvnek nem volna más célja, mint hogy a kérdés komoly oldalát megmutassa és ily értelmű tanulmányokat elősegítsen, már ez is sok volna és örvendenénk, hogy minket választottak ki ilyen munka elvégzésére, amiért tulajdonképpen semmi érdemet sem tulajdoníthatunk magunknak, mivel a benne foglalt elveket nem mi gondoltuk ki. Az érdem teljesen azokat a szellemeket illeti meg, akik tollba mondották a könyv tartalmát. Reméljük, hogy még más eredménye is lesz ennek a

könyvnek, t. i. az, hogy vezetőjük lesz a tudni vágyó embereknek, amennyiben megmutatja nekik az egyéni és a társadalmi előhaladás nagy és magas célját és egyúttal az utat is, melyen ezt a célt elérhetik.

Fejezzük be egy utolsó megjegyzéssel. Akadtak csillagászok, akik a térségeket vizsgálván, igazolatlan és a mindenség törvényével ellentétben levő hézagokat találtak az égitestek elhelyeződésében és ebből azt következtették, hogy azokat a hézagokat oly égitestek tölthetik ki, melyeket ők még nem vettek észre. Továbbá olyan hatásokat tapasztaltak, melyeknek okát nem ismerték és így okoskodtak magukban: kell itt is világnak lennie, mert nem lehet itt hézag és ezeknek a hatásoknak valami okuknak kell lennie. Midőn így a hatásokból következtettek az okra, kiszámíthatták az okok elemeit és később a tények bizonyították előrelátásukat. Alkalmazzuk ezt az okoskodást egy másik fogalomcsoportra. Ha megfigyeljük a lények sorozatát, azt látjuk, hogy azok folytonlagos láncolatot képeznek, a durva anyagtól kezdve egészen a legértelmesebb emberig. Mekkora azonban a hézag az embertől Istenig, aki a kezdete és vége mindennek! Helyes-e tehát úgy okoskodnunk, hogy az embernél véget érnek a lánc szemei és ő átmenet nélkül hatol át azon a távolságon, mely őt a végtelenségtől választja? Józan eszünk azt mondja, hogy az ember és Isten között is még fokozatoknak kell lenniök, valamint hogy a csillagászokat is józan eszük vezette arra, hogy az ismert világok között kell még ismeretleneknek is lenniök. Melyik bölcsélet tölti ki ezt a hézagot? A spiritizmus azt állítja, hogy a láthatatlan világ minden rendű lényvel van betöltve és hogy ezek a lények nem mások, mint a tökéletesülés különböző fokozatát elért embereknek szellemei. Eszerint minden összekapcsolódik egymással, minden egyetlen láncot képez a kezdettől a végig. Azok, akik tagadják a szellemek létét, töltsék ki azt a hézagot, és azok, kik ezen nevetnek, merjék csak kinevetni Istennek műveit és mindenhatóságát!

Allan Kardec.